

Elämäkertatutkimuksen sukupuolet

Birgitte Possing on tutkijaprofessori Tanskan Kansallisarkistossa.

Viimeiset kaksikymmentä vuotta ovat olleet läntisessä maailmassa elämäkertakirjallisuuden kulta-aikaa. Humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä ja mediassa puhutaan ”elämäkerrallista käänteestä” ja suuresta elämäkertakirjallisuuden renessanssista, josta todisteena on valtava määrä historiallisista ja elävistä henkilöistä kirjoitettuja elämäkertoja. Elämäkertojen suuri suosio ja yksilöihin kohdistuvan kiinnostuksen kasvu näyttävät rajattomilta sähköisessä ja painetussa mediassa, julkaistujen kirjojen määrässä, Internetissä samoin kuin akateemisessa tutkimuksessa. Elämäkerrasta on tullut sekä näköalapaikka ihmiselämään että korvike 1900-luvun romahtaneille ideologioille ja suurille kertomuksille. Yksilöllisiä elämiä ja niiden merkitystä historialliselle tiedolle ja modernille demokraattiselle yhteiskunnalle analysoidaan jatkossa yhä useammin kriittisen tutkimuksen keinoin. Tässä mielessä J. B. Margadentin, N. Hamiltonin, C. Kleinin ja B. Cainen teokset ovat erinomaisia.¹

Omaelämäkerta, elämäkerta ja elämänhistoriaa pidetään usein vieläkin lähes samana asiana. Sitä ne eivät ole. Vaikka kaikissa on kyse yksilön elämästä, sen menneisyydestä ja nykyisyydestä, narratiiveina ne edustavat eri lajityyppejä. Omaelämäkerta on kuvaus elämästä, jonka kuvauksen kohde on itse kirjoittanut. Elämäkerta on narratiivi elämästä, jonka on tulkinut ja kirjoittanut joku muu kuin teoksen päähenkilö. Elämäkertomus (*life writing*) tarkoittaa omien ja jonkun toisen muistojen ja kokemusten kirjaamista. Nämä kolme genreä ovat hyvin erilaisia niin historiallisilta ajattelutavoiltaan, metodologioiltaan, kategorioiltaan kuin muodoiltaan. Käsittelen seuraavassa historiallista elämäkerta historian ymmärtämisen muotona ja kirjallisenä genrenä, jossa sukupuolten välinen tasapaino on vinoutunut.

Elämäkerta on yksi tapa kertoa historiaa. Kerronnan keskiössä on yksilö sen sijaan, että keskityttäisiin laajempaan dynamiikkaan, rakenteisiin ja tapahtumiin. Historian kirjoittamisen muotona elämäkerta on ollut kiistelty genre vuosisatojen ajan. Siitä lähtien kun Plutarkhos (45–120 jKr.) julkaisi teoksensa *Bioi Paralleloii* (Kuu-luisien miesten elämäkertoja) kreikkalaisista ja roomalaisista valtiomiehistä, elämäkerta on pidetty historiankirjoituksen yhtenä lajina. Se ke-

1. J. B. Margadent *The New Biography* (Berkeley 2000), N. Hamilton *How to do Biography. A Primer* (Stuttgart 2008), C. Klein *Handbuch Biographie. Methoden, Traditionen, Theorie* (Stuttgart 2009) ja B. Caine *Biography and History* (Hampshire 2010).

hittyi eettis-humanistisesta genrestä moninaisia metodologioita, muotoja ja tyylejä sisältäväksi omaksi kirjoittamisen lajikseen. James Boswellin 1700-luvun lopulla kirjoittama elämäkerta Samuel Johnsonista (*Life of Samuel Johnson*) on nostettu alan pioneeriteokseksi, sillä se perustuu empiiriseen aineistoon kuten kirjeisiin, yksityisiin asiakirjoihin, haastatteluihin ja kirjoittajan omiin havaintoihin Johnsonin käyttäytymisestä. Puoli vuosisataa myöhemmin Thomas Carlylen luennoista *On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History* (1841) sai alkunsa toinen yleinen ajattelumalli, joka väitti että ”maailman historia” on suurmiesten historiaa. Carlylen mukaan historia oli yhtä kuin miesyksilöiden elämäntyöstä kirjoitettujen kertomusten summa, kun taas Boswell ei ottanut kantaa historiaan sinällään, vaan ymmärsi elämäkerran ihmistä kuvaavana taiteena. Myöhemmin kirjallisesta elämäkerrasta tuli itsenäinen genre, mikä innoitti alan nestorin Leon Edelin nimeämään sen ”miesten tieteeski” (*Literary Biography*, London 1957).

Historiatieteessä taas näkemyserot siitä, onko elämäkerta historiaa vai vain yksi historian metodologioista, ovat antaneet historioitsijoille pohdittavaa antiinkin ajoista nykypäiviin. Yli sata vuotta sitten venäläinen Georgi Plehanov tutki yksilön ja yhteiskunnan välistä dynamiikkaa muutosvoimana, mutta hänen teoksensa *The Role of the Personality in History* (1898) vaikutus länsimaiseen historialliseen elämäkertakirjallisuuteen näyttää vähäiseltä. Itselleni Plehanovin teos oli suurena inspiraation lähteenä kirjoittaessani ensimmäistä historiallista elämäkertateostani kasvatusalan pioneerista Natalie Zahlesta,² sillä se tarjosi menetelmiä, joilla selittää Zahlen uudistusten vaikutusta koulutusjärjestelmiin niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla ja tulkita myös hänen henkilökohtaista käyttäytymistään.

Tämän kokemuksen ansiosta tutustuin myös toiseen näkökohtaan: elämäkertakirjallisuus tuo näkyville sukupuolten välisen epätasapainon vielä kärjistyneemmin kuin hyvin tunnettu vääristynyt sukupuolijakauma historiantutkimuksessa.

Kansainvälisessä tutkimuksessa (2001) osoitettiin, että yli 92 prosenttia kaikista historiallisista elämäkertoista on kirjoitettu miehistä, ja että 96 prosenttia elämäkertoista on miesten kirjoittamia.³ Siten vain neljä prosenttia kaikista julkaistuista elämäkertoista on naisten kirjoittamia, ja alle kahdeksassa prosentissa elämäkertoista päähenkilönä on nainen, esimerkiksi kuningatar tai naisasianainen. Valtiomiehet, kuninkaat, talousmiehet, tiedemiehet ja kirjailijat hallitsivat elämäkertakirjallisuutta, kunnes naispuoliset elämäkerturit 1900-luvun loppukymmeninä ja 2000-luvun alussa raivasivat tien naistoimijoita ja -pioneereja käsittelevälle elämäkertatutkimukselle. Tämä oli luonnollisesti seurausta siitä, että naiset olivat 1800- ja 1900-luvulla tehneet historiaa nousemalla aiemmin miesten hallitsemiin julkisiin aseisiin. Naispuolisten tieteenekijöiden, opettajien, poliitikkojen, kirjailijoiden ja feministien elämäkerrat ja niitä seuranneet naispioneereista laaditut hakuteokset ovat antaneet oman panoksensa alaa koskevaan metodologiseen ja teoreettiseen ajatteluun – ja jossain määrin uudistaneetkin sitä. Tämä tutkimuksellinen uudelleenajattelu ei syntynyt biologisista syistä, vaan historiallisten sukupuolierojen takia. Äitiydestä, avioliitosta ja miesten vastustuksesta johtuen naiset eivät päässeet julkisiin valta-asemiin ja elivät suljetumpaa elämää kuin oman aikansa miehet. Nykyään elämäkertoissa pyritään ymmärtämään sukupuolten kokemusmaailmojen eroavaisuuksia. Naisten tulo sekä elämäkertojen kohteiksi että kirjoittajiksi on tehnyt aikaisemmasta ”miesten tieteesstä” puhumisen tarpeettomaksi. Elämäkertatutkimus, jonka kohteena on sukupuolittuneiden yksilöiden – naisten ja miesten – asema historiassa ja kirjallisuudessa, korjaa sukupuolten välistä vinoumaa edelleen.

2. Birgitte Possing *Viljens Styrke. Natalie Zahle. En Biografi* [Strength of Will: Natalie Zahle. A Biography on Gender, Education and Empowerment], vol. 1-2 (Copenhagen 1992).

3. *The International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, vol. 2, ”The Historical Biography”, Elsevier 2001.